

Recenzja dysertacji doktorskiej mgr. Agnieszki Laddach pt. *Janusz Stanisław Pasierb – teolog, historyk sztuki, teoretyk kultury*, Toruń 2018, ss. 600

Tematem rozprawy jest ks. Janusz St. Pasierb (1929-1993) – nauczyciel akademicki, znawca sztuki, eseista, teoretyk kultury, homileta, człowiek Słowa, poeta, pedagog, humanista w szerokim znaczeniu, obywatel świata, ksiądz, członek wielu instytucji naukowych w Polsce i za granicą, a także Komisji Konserwacji Cudownego Obrazu MB Jasnogórskiej. Należał do wybitniejszych luminarzy polskiej nauki i kultury doby współczesnej. Wszechstronność wykształcenia humanistycznego i teologicznego, różnorodność zainteresowań, osobista kultura, piękno języka połączone z poczuciem humoru każą go widzieć jako humanistę w najlepszym tego słowa znaczeniu. Był człowiekiem renesansu o niezwyklej wrażliwości na piękno. Ks. Pasierb należy do osób, które znacząco wycisnęły swe piętno na niwie nauki literatury, poezji, kultury i sztuki drugiej połowy XX wieku. Jego działalność, osiągnięcia i odbiór społeczny są przedmiotem rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Laddach (absolwentki Wydziałów Historycznego i Teologicznego UMK), napisanej na Wydziale Historycznym w Zakładzie Metodologii Historii i Wiedzy o Kulturze UMK pod kierunkiem prof. dr. hab. Kazimierza Maliszewskiego.

O Pasierbie można wielorako i na różne sposoby pisać tak bogata i różnorodna jest jego twórczość jako naukowca, eseisty, poety, humanisty i teologa-duszpasterza. Cel rozprawy doktorantka sformułowała jako próbę całościowego ujęcia jego życia i myśli o wymiarze fizycznym, duchowym i społecznym - biografia napisana w formie monografii z elementami analizy historiograficznej, w perspektywie uprawiania historii kultury.

Stan badań. Literatura poświęcona ks. Pasierbowi jest obfita, co świadczy o jego wpływie i odbiorze – dedykowano mu wiele „Ksiąg pamiątkowych”, sympozjów, konferencji naukowych i recenzji; jest w nich sporo wspomnień i przyczynków naukowych, w których zajmowano się wybranymi zagadnieniami szczegółowymi, jak poezja, eseje, język, kultura, sztuka, którym wiele uwagi poświęcał ks. Pasierb. Jako egzemplifikację wymienię rozprawę doktorską Małgorzaty Borkowskiej „Modlitwa, słowo i sztuka w poezji ks. J. S. Pasierba” oraz szersze ujęcia Marii Wilczek, „Szkic do portretu”, czy Piotra Koprowskiego „Między sacrum i profanum, biografia intelektualna Pasierba” pisana w kontekście historii idei. Na podkreślenie zasługują biogramy typu leksykalnego autorstwa ks. H. Mrossa (Pracownicy naukowcy WSD w Pelplinie), ks. J. Mandziuka w SPTK (t. 8, z pełną bibliografią osobową), oraz umieszczenie go w tak znaczących wydawnictwach jak „Nowa Encyklopedia Powszechna PWN (t. 4, 1997) czy „Encyklopedia katolicka KUL” (t. 14, 2010). Również doktorantka poświęciła mu kilka przyczynkarskich artykułów. Recenzowana rozprawa jest oryginalnym ujęciem jego biografii i osiągnięć. Ukazano je na szerokim tle społecznym, politycznym, naukowym, kościelnym, uwzględniono jego odbiór wśród czytelników. Jak słusznie podkreśliła autorka, nie jest to absolutnie wyczerpująca biografia we wszystkich wymiarach, bo taką być nie potrafi. Autorka w sposób krytyczny zaprezentowała wzorce metodologiczne pisania prac biograficznych i zastosowała je w swej rozprawie, opracowanej według przyjętego modelu pisania biografii.

Warsztat badawczy. Doktorantka w pełni wykorzystała bogatą literaturę odnoszącą się do ks. Pasierba oraz szeroko związaną z tematem, także dokumenty kościelne i państwowe, co ilustruje obszerna bibliografia załącznikowa (s. 542-597). Podstawą były przede wszystkim publikacje prozatorskie i wypowiedzi ks. Pasierba (s.532-542; najobszerniejsza bibliografia podmiotowa). Dla celów biograficznych sięgnęła do archiwów polskich i zagranicznych, państwowych i kościelnych, wyższych uczelni, w których studiował i pracował, archiwów stacji radiowych i telewizyjnych (nagrania jego wypowiedzi). Wykorzystanie tak szerokiego spektrum literatury i źródeł stanowi o oryginalności i nowatorstwie rozprawy. Warsztat badawczy znalazł swe udokumentowanie w bibliografii i przypisach.

Konstrukcja rozprawy. Szeroki wachlarz i kompleksowy zakres związanych z życiem, charakterystyką i działalnością ks. Pasierba zdecydował o konstrukcji rozprawy. Autorka posłużyła się metodą pastoralną, zwaną metodą rewizji życia, zaproponowaną przez Józefa Cardijn'a (widzieć, osądzić, działać). Całość swych rozważań ujęła w sześciu rozdziałach, z szeroko rozbudowanymi podrozdziałami. W rozdz. I zajęła się problemami metodologicznymi biografistyki oraz charakterystyką myśli teologicznej, kultury i sztuki w XX wieku. Rozważania powyższe stanowią tło do zrozumienia myśli naukowej ks. Pasierba – teologa, historyka sztuki i teoretyka kultury. Rozdz. II zawiera biogram ks. Pasierba opracowany według układu zaproponowanego przez Charlotte Bühler. W następnych rozdziałach (III-V) zajęła się problemami, które poruszał ks. Pasierb w swych pracach naukowych, esejach, po części poezji. Przeanalizowała je szeroko w tematach: teologia (r. III), historia sztuki (r. IV) i myśl o kulturze (r. V). W ostatnim rozdz. (VI) „Perspektywy rezultatów i dokonań” dokonała podsumowań i oceny dorobku ks. Pasierba oraz wskazała na perspektywy badawcze. Rozprawę, oprócz wstępu i zakończenia, uzupełniają wykazy skrótów, bibliografia i krótkie kalendarium życia (błędna data urodzenia).

Tak skonstruowany układ pracy, będący z jednej strony wypadkową dostępnych źródeł i wykorzystanej literatury, a z drugiej – konsekwencją sformułowanych tez badawczych, jest logiczny, przejrzysty, wzajemnie podporządkowany w poszczególnych elementach i wyczerpuje kwestionariusz pytań, stawianych tego rodzaju opracowaniom. Swe wywody autorka skrupulatnie dokumentowała przypisami, które odpowiadają obowiązującym normom. Oparcie rozprawy na szerokim materiale źródłowym stanowi o jej istotnej wartości i nowatorstwie. Zaś ukończone studia na Wydziałach Historycznym i Teologicznym UMK dały jej narzędzie kompetentnego ustosunkowania się do tych zagadnień, stanowiących centrum zainteresowań ks. Pasierba – teologa, humanisty, historyka sztuki i teoretyka kultury. Ks. Pasierb szeroko i na wielu miejscach mówił o kulturze, rozpatrywał ją w wielorakich aspektach. W związku z tym pytanie do Pani Doktorantki: Jednym z wiodących tematów, którymi zajmował się ks. Pasierb była kultura. Co prawda nie sformułował on jej definicji, ale czy próbował dać jakieś zwarte jej określenie?

Drobne uwagi historyczne: s.75: „Prosił o udzielenie dyspensy *ab aetate* (od wieku), zwalnającej go z oczekiwania 26 roku życia, wymaganego do święceń; – Otóż, do święceń prawo kanoniczne wymaga ukończenia 24 lat, do których brakowało mu ok. trzech miesięcy, co wynikało przyspieszenia daty święceń;

s.77: „Należy przy tym dodać, że na skomplikowane realia ówczesnego kontekstu życia młodego księdza składała się atmosfera silnego konfliktu Kościoła z przedstawicielami władzy państwowej oraz treść listu biskupów polskich do episkopatu niemieckiego z 8 maja 1953 *non possumus*”. – Rzeczywiście, sytuacja była napięta (apogeum czasów stalinowskich), lecz nie z powodu listu do niemieckiego episkopatu (18 XI 1965), lecz memoriału skierowanego do Rady Ministrów PRL z 8 maja 1953, w którym znalazły się słowa: *Rzeczy Boskich na ołtarzach Cezara składać nam nie wolno. Non possumus*. List ten, w imieniu episkopatu podpisany przez prymasa S. Wyszyńskiego, stał się bezpośrednim powodem jego aresztowania w dniu 25 IX 1953;

s.278: „Polska przyjęła zalecenia soborowe na synodzie w Piotrkowie w 1577”. – Polska jako państwo (król) przyjęła uchwały Soboru Trydenckiego na sejmie w Parczewie 1564; król przyjął je z rąk nuncjusza Commendoniego, natomiast episkopat dopiero na synodzie w Piotrkowie w 1577 (problem ten wyjaśniła w swej książce „Katedra Pelplin XVII wiek (2013, s.26);

s.308 Wojciech Durk – winno być Durek; s.506: Schmiemann – Schliemann.

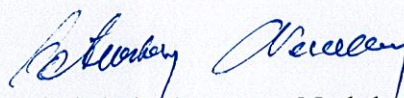
Ponadto uważam, że byłoby lepiej bibliografię osobową Pasierba ułożyć chronologicznie, gdyż wówczas bardziej widoczny jest rozwój autora i problemy, które w poszczeg. etapach życia go szczególnie interesowały. Ze spraw czysto formalnych, przed ewentualnym drukiem rozprawy (do czego zachęcam) przeprowadzić korektę wydruku.

Wnioski. Rozprawa jest źródłowa i odkrywczą. Co prawda, Pasierbowi poświęcono wiele prac i artykułów typu przyczynkarskiego, w których skupiano się głównie na wybranych problemach, zwłaszcza poezji. W rozprawie mgr Laddach otrzymaliśmy całościowy obraz człowieka, teologa, historyka sztuki i teoretyka kultury, a więc głównych zagadnień, którymi się nasz Bohater interesował i którym poświęcił część swych publikacji i wypowiedzi. Język rozprawy jest płynny, komunikatywny, nie zawiera niedomówień. Wywody są logicznie udokumentowane przywołanymi źródłami, a wnioski i tezy o charakterze uogólniającym wynikają z przedstawionych przesłanek. Na podkreślenie zasługuje oparcie pracy na szerokiej bazie źródłowej (archiwalia, publikacje Pasierba), co stanowi o jej oryginalności.

Opiniowana dysertacja świadczy o dużej samodzielności badawczej, erudycji i kompetencjach naukowych autorki, a w warstwie metodologiczno-merytorycznej stanowi poważne osiągnięcie historiograficzne, dokonane w oparciu o najlepsze wzorce pisania prac biograficznych. Rozprawa napisana pod kierunkiem prof. Kazimierza Maliszewskiego spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim oraz warunkom określonym w art. 13 *Ustawy o rozprawach naukowych i tytule naukowym* z dn. 14 marca 2003 roku, dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie mgr Agnieszki Laddach do dalszych, przewidzianych prawem, etapów przewodu doktorskiego.

Pelplin, 19 V 2018

ks. prof. dr hab. Anastazy Nadolny